

زانکۆی سه‌لاحه‌ددین
کۆلیژی زمان
بهشی کوردی
قۆناغی چوارهم

فهرههنگ و زاراهسازی

م.میدیا مراد

٢٠٢٤-٢٠٢٣

رَبِيَّاز و رِبْگَاكَانِي زَارَاوَهَسَازِي

نَاوِي نُوَسَر	كَاْمَل بَصِيْر	كَاْمَل حَسَن البَصِيْر	مُحَمَّد وَهَسْمَان	رُوژَان نُوْرِي	جَهْمَال عَهْبَدُول	رَفِيْق شُوَانِي	شَهْهَاب شَيْخ تَهِيْب	كَهْمَال جَهْلَال غَهْرِيْب
سَال	۱۹۷۴	۱۹۷۹	۲۰۰۴	۲۰۰۷	۲۰۰۸	چ ۱/۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۲
لَهْزِيْر نَاوِي:	رَبِيَّازِي زَارَاوَهْدَانَان	رَبِيَّازِي دَانَانِي زَارَاوَه	شَبِيْوَاَز مَكَانِي گُوَاَز تَنَهْوَهِي زَارَاوَه	شَبِيْوَاَزِي گُوَاَسْتَنَهْوَهِي زَارَاوَه	هَوْكَارِي وَ اژْمِيِي وَ وِشَهَسَازِي وَ وَاتَايِي	رَبِيْگَاي بِيْكَهَاتَنِي زَارَاوَه	رَبِيْگَاكَانِي دُرُوَسْتَكِرْدَنِي زَارَاوَه	دَانَان وَ بِيْكَهِيْنَانِي زَارَاوَه
۱	مَهْجَاز	ئَاوَمْلُوَاتَا	وَ اتَاي نُوِي - فَرَاوَا نَكِرْدَنِي وَ اتَا -	وَ اتَاي نُوِي	خُوَاَسْتَن (مَجَاز)	خُوَاَسْتَن وَ ئَاوَمْلُوَاتَا	خُوَاَزَه (مِيْتَا فُوْر)	ئَاوَمْلُوَاتَا (مَهْجَاز)
۲	دَارِشْتَن	دَارِشْتَن	دَانَان: دَارِشْتَن،	دَانَان: دَارِشْتَن،	دَارِشْتَن	دَارِشْتَن	دَارِشْتَن	دَارِشْتَن
۳	لِيْكَدَان	لِيْكَدَان	لِيْكَدَان...	لِيْكَدَان...	لِيْكَدَان	لِيْكَدَان	لِيْكَدَان	لِيْكَدَان
۴	دَاتَا شِيْن	دَاتَا شِيْن	دَاتَا شِيْن	دَاتَا شِيْن	دَاتَا شِيْن	دَاتَا شِيْن	دَاتَا شِيْن	دَاتَا شِيْن
۵	وَمَرْگِرْتَن	وَمَرْگِرْتَن	وَمَرْگِرْتَن (خُوَاَسْتَنَهْوَه)	وَمَرْگِرْتَن (خُوَاَسْتَن)	خُوْمَالِيْكَرْدَن	وَمَرْگِرْتَن	وَمَرْگِرْتَن	وَمَرْگِرْتَن (كُوْر دَانْدَن)
۶	وَمَرْگِيْرَان	وَمَرْگِيْرَان	وَمَرْگِيْرَان	وَمَرْگِيْرَان	وَمَرْگِيْرَان	وَمَرْگِيْرَان	وَمَرْگِيْرَان	وَمَرْگِيْرَان
۷	زَرْمَرِيْژ	زَرْمَرِيْژ				بِنُوَان	بِنُوَانَه	زَرْمَرِيْژ
۸						رَبِيْگَاي دُووَبَار مَكِرْدَنَهْوَه		
۹						رَبِيْگَاي سَهْرَه		
۱۰						دَهَسْتَه وَشَه (وِيْئَه، رِيْژَه ي رَهْوَانِيْژِي)		
۱۱						رَبِيْگَاي چُوونَه نَاوِيَهَك		
۱۲						رَبِيْگَاي نَهَكِرُوْنُوْمِي		
لَاپَهْرَه	۷۵۳	۴۶	۵۰	۲۲۷	۴۳-۴۲	۲۲۲-۲۰۹	۲۳۱	۲۵

رئیز و رڱگانى زار او هسازى

■ رڱز هگانى زار او وه رگرتن

■ رڱگانى دروست كردنى زار او

رَبّازَه‌کَانی زاراوه وه‌رگرتن

1. خواستن
2. کورداندن
3. وه‌رگِیرانی چه‌مکی
4. وه‌رگِیرانی پیتی
5. خوازَه
6. پِیوانه‌یی

رېبازه‌کانی زاراوه وەرگرتن:

زاراوه‌سازان و زمانه‌وانان و وەرگیڤران ده‌توانن سوود له رېبازه‌کانی زاراوه‌سازی وەرگرن به‌یه‌کیک له‌و ده‌روازانه‌وه پېشوازی له چه‌مکی نوێ یا زاراوه بیانیه‌کان بکه‌ن؛ چونکه کاتیکی کۆمه‌نگه‌ی زمانی ږووبه‌رووی زاراوه‌ی نوێ ده‌بیته‌وه یا زاراوه‌که وه‌ک خۆی وهرده‌گرن هیچ گۆرانکارییه‌کی به‌سه‌ردا ناهینن، یا نه‌وه‌ته زاراوه‌که ده‌که‌ویته ژیر کاریگه‌ری ده‌رپړینی کۆمه‌نگاکه و خه‌لکه‌که زاراوه‌که ده‌گونجینن له‌گه‌ل درکاندنیان، یا نه‌وه‌ته زاراوه‌سازان و خه‌مخوړانی زمان چه‌مکی زاراوه‌که وهرده‌گرن و به‌جوړیک له‌ جوړه‌کان جاریکی تر، زاراوه‌که له‌بوته‌ی زمانی کوردی دا داده‌رپژنه‌وه.

بو‌یه لیږده‌دا پیناسه‌ی دیارترین رېبازه‌کانی وەرگرتن و دابینکردنی زاراوه بو‌ زمانی کوردی ده‌خه‌ینه‌ږو :

1 خواستن: گوازتنهوهی زاراوهکه به بیژهوی خۆیهوه (بیژهوی بیانی) بۆ زمانی کوردی ((محهمهد وهسمان، ۲۰۰۴، ۵۰)). نوسهر مه بهستی لهو پیناسهیه ئه وهیه که زاراوهکه وهک خۆی که چۆن ده بیژری، یاخود دهرده بری له زمانه بیانییه که دا، ههر بهم شیوهیه وهرده گیری و ده گوازیته وه بۆ ناو زمانی کوردی.

ئه م دیاردهیه ده میکه باوهو نوسهران و خه ئکیکی زۆر زاراوهکان دهقاودهق وهک خۆی چۆنه له پرووی درکاندنه وه له زمانه بنچینه که بهو شیوه وهرده گیری و به کارده هیئری؛ ههر ئه وهندهیه به ریئووسی کوردی ده نوسریته وه، که ئه م دیاردهیه له کاتی وهرگرتنی زاراوه جیهانیهکان زۆر به دیده کری؛ به لام ئه گهر خه ئک و زمانه وانان ئه م شیوازهی وهرگرتن- خواستن- یان به ریژهیه کی زۆر به کارهینا، مه ترسی ههیه بۆ له ناوچونی زمانی کوردی. نمونهی زاراوهی خوازاو وهک :

((ته لیسکۆپ، رادار، پرۆتین، سینه ما، جه ج، زه کات...))

۲- **كورداندن:** بئزهي زمانئكي تر... به گۆرپنئكي تايبه تي ئه وتۆ، كه له گه ل ده ستووري دهنگي (صوتي)... زما ني كورديدا بگونجيت، بگويژي ته وه سه ر زما ني كوردي. (كه مال جه لال غه ريب، ۲۰۱۲، ۲۸) له م باره دا زا را وه كه وه ك خۆي وه رده گيرئ؛ به لام بو ئه وه ي له گه ل ده ربريني زما ني كورديدا بگونجيني ده ئي گۆراني ده نگسازي به سه ردا ده يئيري، وه ك:

((مه كينه، پاتري، پلايس، كۆمپيته ر، جوملاستي ك، عه روز، كه وسه ر

((...

۳- **وهرگیرانی چهمکی:** ((له م وهرگیرانه دا وهرگیر واتاکه له دهقه بنه رته تیه که وه وهرئه گیرئ بی ئه وهی پیک هاتنی ریزمانی ی زمانه بنه رته تیه که وهرگیرئ، ئه م واتایه ش به پیی یاسا و دهستوور و پیک هاتنی زمانی دووهم دائه ریزئ.)) (غازی فتاح وهیس، ۵۴، ۱۹۸۴) ئه م جوړه بریتیه له تیگه یشتن له چه مک و پیناسه ی زار او ه که له زمانه بیانیه که وه دارشتنه وه له زمانی کوردیدا، ئه م ریگایه ریگایه کی زور زانستیانه تر و سه رکه وتووتره زار او ه سازان زور به لایانه وه په سه ندتره له ریگاکانی تر. وهرگرتنی چه مک: چه مکی زار او ه که هه لده هیجری و دواتر له زمانی کوردیدا داده ریزئ ته وه؛ به لام ئه گهر زار او ه ساز له م هه وئهی دا سه رکه وتوونه بوو، یا گونجاونه بوو په نا ده باته بهر ریبازه کانی تر.

البلاغة: ره وان بیژی

airman: فرۆکه وان

Octagon: مئمن: هه شت پاڼو

٥- **وهرگيراني پيتي (وشه به وشه):** ((لهم وهرگيرانه دا وهرگير واتا و پيک هاتني ريژماني ي له زمانه بنه رته تيه که وه وهرئه گيرپيته سهر زماني دووهم. لي ره دا ووشه يه که نه گورپيته وه به ووشه يه کی دیکه)) (غازي فتاح وهيس، ٥٣، ١٩٨٤-٥٤) نهو وشه يه يا چهند وشه يه ي زار او که وهرده گيرپيته سهر زمانه که؛ به لام له يه کيک له بوته کاني ريژماني کورديدا دايد هريژپيته وه. نهو زار او انه ي له وشه يه ک يا زياتر دروست بوون هه ندي جار ده گونج و شياوه که وهرگيراني پيتي بو نه نجام بدرئ واته به رامبه ر به هر وشه يه ک له زمانه که ي تر وشه يه کی زماني کوردي به رامبه ري ده وه ستی؛ به لام نه م شيوه يه سه رکه وتوو نييه، بو وهرگيراني هه موو زار او ه يه ک، به لکو ته نيا بو به شتيک له زار او ه کان ده تواني نه م ري بازه په يره و بکري.

blind spot: کویره په له

cosmic rays: تيشکی گه ردوني

seismology: بوومه له رزه زاني

جاری واش دهبی زاراوه‌یه‌ک دوو زاراوه‌ی به‌رام‌بهر ده‌وه‌ستی به‌هوی
جیاوازی له بیرکردنه‌وه‌ی زاراوه‌سازان له کاتی وه‌رگی‌راندنا وه‌ک ئه‌م
نمونه‌نانه تی‌بینی ده‌کری:

العصر الحجري القديم: چاخی به‌ردینی کۆن ، چه‌رخی کۆنی به‌ردین

علم الاجتماع: کۆمه‌ناسی، کۆمه‌لانی

زوايا ربعية: گۆشه‌ی چواره‌کی، چاره‌که‌گۆشه، چواره‌یه‌که‌ گۆشه

.